

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Хмельницький національний університет

НАУКОВА РОБОТА НА ДРУГИЙ ТУР ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
КОНКУРСУ

СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО;
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО»

**АДМІНІСТРАТИВНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ
НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї: ТЕОРІЯ ТА
ПРАКТИКА**

»

Виконала: студентка групи ПРАВО-19-1

Карпенко Ангеліна

Науковий керівник: к.ю.н, доцент **Когут О.В**

2022

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	5
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 173-2 КУпАП	11
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї	19
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Насильство в сім'ї – це не та тема, яку можна обговорювати жартома. Це тема яка несе страх, сором, відчай. Прояви насилля мають настільки величезний вплив на наші почуття, що навіть лише згадування про акти насилля можуть спровокувати з нашого боку дуже бурхливу емоційну реакцію. На жаль, проблема насильства є актуальною в нашому суспільстві. Проте говорити та вирішити проблему не так просто. Оскільки жертви, що потерпають від насильства, настільки емоційно скуті, та залякані, що, «виносити сміття з хати» просто бояться. Швидкий розвиток ЗМІ, що мав місце протягом усього попереднього століття, істотно посприяв тому, що такі афективно «навантажені» події, як насильство в сім'ї, поряд з резонансними вбивствами, терактами, захопленням заручників та збройними конфліктами різного масштабу, стали своєрідними «лідерами» сюжетів новин. Людина інформаційної доби зачарована своїм насиллям, у прояви якого вона невпинно вдивляється через свої численні медіа-засоби. Але при цьому не варто забувати, що джерела багатьох резонансних подій криються в нічим не примітній повсякденності: «Дерево товщиною в обхват народжується з найтоншого паростка» [30, с.25].

Статистика народонаселення ООН свідчить про те, що насильство в сім'ї – одне із найбільш небезпечних явищ, що впливає на здоров'я не тільки окремих особистостей, а і на здоров'я народів в цілому. Зокрема, офіційні дані свідчать про наступне: 30% самогубств та 60% убивств жінок пов'язані з насильством в сім'ї; 35 % жінок, які потрапляють до лікарні «швидкої допомоги», перебувають там з причини тілесних ушкоджень, отриманих в результаті насильства в сім'ї; 30 – 40% викликів поліції пов'язані з побутовим насильством [13].

В Україні щоденно фіксують близько 348 випадків насильства в сім'ї, близько 60% жінок страждають від домашнього насильства на постійній основі [35]. За даними Національної соціальної сервісної служби України,

протягом 2020 року до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надійшло 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї, з них – 2756 від дітей, 180 921 – від жінок, 27 676 – від чоловіків [61]. Необхідно нагадати і про пандемію COVID-19, адже режим соціальної ізоляції, введений у багатьох країнах для уповільнення поширення захворювання, посилив іншу вже раніше наявну пандемію – домашнє насильство. Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) у 2020 році повідомив про зростання на 20% випадків насильства з боку інтимних партнерів, що спостерігалось у всьому світі за три місяці карантину. А за даними Національної поліції, у період з 01 квітня 2020 року по 01 липня 2020 року надійшло 46 249 звернень про домашнє насильство, з них 39 449 звернень від жінок (85 % від загальної кількості) і 570 звернень від дітей (це 1,2 % від загальної кількості) [65]. Станом на 1 січня 2021 року у 18 областях та столиці України діяло 33 притулки для жертв домашнього насильства [4]. А судова статистика показує, що у 2020 році у структурі справ про адміністративні правопорушення, що надійшли на розгляд місцевих загальних судів, справи за статтею 173-2 займали третє місце (14,8 %) – 125 тис. справ [3, с.47].

Тому *метою нашого дослідження* є розкриття теоретичних та практичних засад адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких *завдань*:

- ✓ проаналізувати вітчизняне та зарубіжне законодавство у сфері протидії насильству в сім'ї;
- ✓ дати характеристику юридичному складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП;
- ✓ дослідити практику розгляду судами справ про адміністративні правопорушення за вчинення насильства в сім'ї;
- ✓ внести пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері протидії насильству в сім'ї.

Теоретичною основою наукової роботи стали праці В.В.Вітвіцької, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, Н.М.Литвинової, Т.Фулей, Т.В.Хуторянської та інших науковців. Для ілюстрації теоретичних положень, проаналізованих у науковій роботі, було використано судові рішення зі справ досліджуваної категорії Хмельницького міськрайонного суду.

Структура роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Важливим об'єктом соціально-правового захисту у правовій державі є сім'я. Але для багатьох держав, незважаючи на позитивні здобутки у економічній, політичній та законодавчій сферах, зберігає свою актуальність проблема насильства в сім'ї. Таке насильство залишається однією з надзвичайно поширених форм порушення прав людини, від якого переважно страждають найбільш уразливі групи осіб (діти, жінки, які перебувають у стані економічної, психологічної чи іншої залежності від чоловіків, особи з інвалідністю, похилого віку та ін.).

Традиційно для міжнародного права ті чи інші міжнародно-правові проблеми висвітлюються або у декларативних документах, або у документах, що містять прямі зобов'язання учасників міжнародного права. Домашнє насильство також не є винятком в цьому сенсі. Так, в Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 [17] відзначено, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру. А у ст.16 зафіксовано, що сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави. Таке положення у повному обсязі відображено у

частині першій статті 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [33]. А у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [34] встановлено, що сім'я, яка є природним і основним осередком суспільства, повинні надаватися якнайширша охорона і допомога.

З 1990 років проблема подолання насильства над жінками постійно перебуває в полі зору світової громадськості: було ухвалено Декларацію Організації Об'єднаних Націй про викорінення насильства щодо жінок [12], Конвенцію ООН про боротьбу з міжнародною організованою злочинністю [27] та Протокол до неї про запобігання, припинення і покарання торгівлі людьми, зокрема жінками і дітьми [42] та ряд інших документів.

Багато зусиль у питанні боротьби з насильством над жінками докладає і Рада Європи. Про це свідчить прийняття Комітетом міністрів низки рекомендацій державам - учасникам Ради Європи. Це, зокрема, Рекомендація N R(85) 4 про насильство в сім'ї [44], прийнята ще у 1985 році. А 30 квітня 2002 року Комітетом міністрів була прийнята Рекомендація (2002)5 щодо захисту жінок від насильства. Вона спрямована на мобілізацію зусиль країн - членів Ради Європи проти насильства щодо жінок. Зазначена Рекомендація тлумачить термін "насильство проти жінок" як акт гендерного насильства, який призводить або може призвести до фізичної, сексуальної або психологічної шкоди або страждання жінок, включаючи загрозу таких дій, залякування, безпідставне позбавлення свободи, що виникають у приватному або публічному житті [41]. Також до цього переліку можна віднести десятки інших законодавчих актів такі як Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу [28], Конвенцію про охорону материнства [29] та інші.

З огляду на глобальність проблеми насильства в сім'ї ООН розробила відповідні рекомендації країнам для власних законів з вирішення проблеми насильства в сім'ї. У відповідності до рекомендацій ООН, державні закони по протидії насильству в сім'ї повинні бути зорієнтовані на досягнення декількох цілей: 1) захист жертв насильства; 2) попередження подальшого насильства; 3) покарання осіб, які скоїли насильство [21].

Щодо вітчизняного законодавства, то слід зазначити, що підвалини правового регулювання в сфері захисту дітей від насильства загалом та у сім'ї зокрема заклала Конституція України, а Сімейний кодекс України [45] містить заборону будь-яких видів експлуатації дитини, фізичних покарань та покарань, які принижують гідність дитини з боку батьків або осіб, які їх замінюють. У 2001 році в Україні був прийнятий Закон «Про охорону дитинства» [39], який визначив охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, та Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [40], який став першим серед країн Центральної і Східної Європи та СНД спеціальним законом у сфері боротьби з насильством у сім'ї. Цей Закон визначав види насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), формулював правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї тощо. Але, як показала практика, спеціальний закон щодо попередження насильства в сім'ї був мало дієвим, і тому 7 грудня 2017 року було прийнято новий закон – «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [37] (далі – Закон № 2229-VIII), який запустив новий процес боротьби проти насильства в сім'ї, наближений до європейської моделі. Згідно з нормами цього Закону, незалежно від того, чи проживають постраждалі зі своїми кривдниками разом чи ні, їх можуть визнати такими. Щодо дітей, то постраждалими вони визнаються не лише від безпосереднього насилля над ними, але й у разі, коли дитина стає свідком такого насильства над членами своєї родини.

Звернемося до світової практики запобігання та покарання насильства в сім'ї. Насамперед зазначимо, що питання домашнього насильства було активізоване у Європі близько сторіччя тому – вже тоді точилися дебати і навіть писали наукові праці щодо ефективності використання гілок лози у вихованні та навчанні дітей. Лупцювати жінок у ті часи було ледь не нормою. Але мало помалу ситуація змінювалася: жінки отримали належні їм права, перетворювалися з домогосподарок на емансипованих феміністок, стали боротися не лише за виборче право та право працювати, а й за голос у власних сім'ях. Термін «домашнє насильство», яке раніше українці вбачали у

застосуванні фізичної сили, в країнах Європи давно включає в себе фізичне, сексуальне, психологічне, емоційне і економічне насильство. І кожен із цих видів насильства (а на практиці вони здебільшого мають комплексний характер) передбачає покарання – від адміністративного до тюремного ув'язнення.

Що стосується дітей, то покарання – жорсткіші. Швеція ще в 1979 році на законодавчому рівні першою у світі заборонила фізичне покарання дітей. До дітей не можна застосовувати ні фізичну силу, ні підвищувати голос до рівня, який має шкідливий емоційний вплив [16].

У Німеччині жертви домашнього насильства можуть заявити в поліцію про порушення своїх прав упродовж трьох місяців. Якщо ж правоохоронців викликали безпосередньо на місце скоєння злочину справу порушать одразу [14]. У 2010 році були прийняті поправки, за якими судді отримали право видавати спеціальні постанови для убезпечення жертв насильства. Мова може йти про зміну місця проживання, яке передбачає направлення до спеціальних соціальних центрів або відсторонення чоловіка від перебування у сім'ї. За дотриманням останньої вимоги слідкують за допомогою спеціальних електронних браслетів. Також діють гарячі лінії з приводу насилля і робота правоохоронних органів тісно взаємопов'язана з ними, що дозволяє оперативно реагувати на проблему. Поліція має право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство [14].

Отже, міжнародно-правові акти містять основоположні юридичні принципи, що саме сім'я має бути під особливою охороною держави, а також те, що ніхто не має зазнавати, такого, що принижує його гідність, поводження. Низка конвенцій ООН додали поштовху щодо пошуків шляхів захисту жертв від особливого виду насильства – домашнього насильства. Ряд важливих документів стосовно насильства щодо жінок (здебільшого рекомендаційного характеру) було прийнято у Європі. Аналіз європейського законодавства показує, що покарання за скоєння насильства повинні бути жорстокішими, особливо на фоні пандемії COVID-19, яка оголила соціально-економічну

нерівність і проблеми на зразок домашнього насильства, а також відкрила можливість критично подивитися на стан суспільств, у яких ми живемо.

Повертаючись до вітчизняної практики протидії насильству в сім'ї необхідно зазначити, що 3 вересня 2020 року Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) було винесено перше рішення проти України щодо домашнього насильства (Levchuk проти України (заява № 17496/19) [47]. Справа стосувалася скарги Ірини Миколаївни Левчук на те, що відхилення позову про виселення проти її колишнього чоловіка наражало її та її дітей на ризик домашнього насильства та залякування. Покладаючись на статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської Конвенції з прав людини пані Левчук скаржилася на відмову видати наказ про виселення її колишнього чоловіка стверджуючи, що суди були надмірно формалістичними у своїх рішеннях і викликали в її колишнього чоловіка почуття безкарності, що піддавало її та її дітей ще більшому ризику психологічного переслідування та нападу [47]. ЄСПЛ у своєму рішенні дійшов висновку, що Україною порушено позитивні зобов'язання захисту прав людини на повагу до приватного життя (ст.8) та присудив 4,5 тис. євро компенсації завданої моральної шкоди. У даному рішенні ЄСПЛ зауважив, що, відхиляючи позов жінки про виселення колишнього чоловіка, національні суди продемонстрували нездатність провести всебічний аналіз ситуації та оцінити ризик майбутнього психологічного та фізичного насильства щодо заявниці та дітей, ба більше – тривалість судового провадження наражала їх на ризик подальшого насильства. ЄСПЛ констатував, що така відповідь судів на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідає позитивному зобов'язанню держави забезпечити ефективний захист заявниці від домашнього насильства [59]. Також ЄСПЛ у своїй аргументації звернув увагу, що Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) підписана, але дотепер не ратифікована Україною, і процитував звернення Уповноваженого з прав людини Ради

Європи до спікера українського парламенту, де було роз'яснення важливості даного документу та заклик сприяти ратифікації Стамбульської конвенції.

Зазначимо, що 24 лютого 2020 року на сайті Президента України була опублікована електронна петиція з вимогою ратифікувати Стамбульську конвенцію. Ця петиція зібрала необхідну кількість підписів на 10 днів раніше від останнього терміну і 5 червня 2020 Президент України дав відповідь на електронну петицію, в якій зазначив що внесе в порядку законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» після подання Міністерством закордонних справ України у встановленому порядку відповідних пропозицій [7]. У травні 2021 року під час круглого столу, присвяченого 10-й річниці відкриття до підписання Стамбульської конвенції, заступниця Голови Верховної Ради Олена Кондратюк заявила, що керівництво Парламенту готове усіляко сприяти розгляду питання щодо ратифікації Конвенції, як тільки до Верховної Ради надійде офіційний текст документ [6].

У контексті справи Levchuk проти України на увагу заслуговує позиція Т.Фулей, яка вважає, що ця справа висвітлила проблеми, пов'язані не лише з неналежним мотивуванням судових рішень, а й застосуванням судами застарілих законодавчих положень, у цьому випадку Житлового кодексу Української РСР, у сучасних умовах, що є суттєвою перешкодою доступу до правосуддя [62, с.186]. Також доцільними вважаємо рекомендації Асоціації жінок-юристок України “ЮрФем” [64] про те, що виселення кривдника із житла необхідно розглядати як один із способів захисту прав постраждалої особи від домашнього насильства, а не черговий майновий спір. Окрім того, у випадку спорів про припинення права користування майном на підставі статті 365 Цивільного кодексу України, такий фактор, як вчинення насильства не є підставою для припинення права власності. У результаті відсутності правової визначеності та чіткості у законодавстві, відсутності належного реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства у судовому

порядку важко довести систематичність вчинення домашнього насильства, що, фактично, унеможлиблює застосування ст. 116 ЖК України щодо можливості виселення кривдника.

Отже, покарання за скоєння насильства повинні бути жорстокішими, такими, як у країнах Європи, особливо на фоні пандемії COVID-19. Необхідно пришвидшити роботу по ратифікації Стамбульської конвенції. Невиконання державою своїх позитивних зобов'язань вимагають вжиття певних заходів щодо реформування житлового законодавства з метою приведення застарілих норм до реалій сучасності. Необхідно забезпечити дотримання принципу правової визначеності при розгляді цивільних справ, пов'язаних із домашнім насильством, зокрема щодо виселення, припинення права на користування майном.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 173-2 КУпАП

Насамперед необхідно зазначити, що КУпАП оперує поняттям не «склад адміністративного правопорушення», а «адміністративне правопорушення». Склад згадується лише в обставинах, що виключають провадження у справі про адміністративні правопорушення (п.1 ст.247 КУпАП). Аналіз запропонованих вченими України теоретичних визначень складу адміністративного проступку дозволяє дійти висновку, що склад адміністративного правопорушення (проступку) – це сукупність установлених законом суб'єктивних і об'єктивних ознак, що характеризують дію або бездіяльність як адміністративний проступок [24, с.282; 32, с.227; 58, с.227]. Така єдність думок спостерігається і відносно структури складу адміністративного проступку, де виділяють такі елементи складу, як: *об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона*.

Об'єкт складу адміністративного проступку – це те, на що спрямоване посягання – суспільні відносини, які регулюються правовими нормами, а охороняються адміністративними стягненнями. Це не всі, а лише основні суспільні відносини, які регулюються нормами не лише адміністративного права, а і інших галузей права. Визначальними щодо об'єкта проступку є положення ст.9 КУпАП. Вона чітко та однозначно фіксує, що об'єктом посягання адміністративного правопорушення є: громадський порядок; власність; права і свободи громадян; встановлений порядок управління.

Велике теоретичне і практичне значення має класифікація об'єктів проступків. Найбільше – *за ступенем узагальнення*. Сьогодні існує дві точки зору щодо класифікації правопорушень взагалі (адміністративних проступків і злочинів) за цим критерієм. Так, на думку І. П. Голосніченка [2, с.433], Т.О.Коломоєць [23, с.282], О.І. Остапенка [36, с.38], В.В. Зуя [1, с.164] об'єкти розподіляються на три групи: загальний, родовий, безпосередній. А В.К.Колпаков [25, с.54] та О.І.Миколенко [32, с.54] вважають, що об'єкти розподіляються на чотири групи: *загальний, родовий, видовий та безпосередній*. Підтримуємо саме другу точку зору, адже вона дозволяє дати більш точну характеристику окремим групам адміністративних проступків. Спробуємо охарактеризувати об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Ця стаття міститься у главі 14 КУпАП, яка присвячена адміністративним правопорушенням, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку. Отже, *родовим об'єктом* досліджуваного правопорушення і будуть суспільні відносини у сфері забезпечення громадського порядку і громадської безпеки. А *безпосереднім об'єктом* правопорушення по ст.173-2 виступає фізичне, психічне здоров'я та економічне благополуччя членів сім'ї. Необхідно зауважити, що існує і більш широкий підхід. Так, як зазначають О.Д.Коломоєць [23, с.395] та Т.В.Хуторянська [63, с.91-92] насильство в сім'ї є порушенням прав людини. Насильство порушує цілу низку прав людини: на рівний захист перед законом; на захист від гендерної дискримінації; на захист від жорстокого ставлення; на життя та фізичну недоторканність; на найвищі

стандарти фізичного та психічного здоров'я. Отже, ґрунтуючись на викладеному, О.Д.Коломоєць та Т.В.Хуторянська вважають, що об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту прав громадян.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, полягає у вчиненні трьох основних груп *протиправних дій*: вчинення домашнього насильства, вчинення насильства за ознакою статі, невиконання термінового захисного припису або неповідомлення про місце проживання / тимчасового перебування в разі винесення такого припису.

Слід зазначити, що якщо у ч.1 ст. 173-2 КУпАП зроблено акцент на протиправності діяння, то в Законі № 2229-VIII акцент зроблено більше на суб'єктах протиправних діянь. Так, КУпАП виділяє *«вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого»*. А відповідно до п.3 ч.1 ст.1 Закону № 2229-VIII, домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Отже, в статті 172-3 КУпАП наведені види насильства (фізичного, психологічного чи економічного спрямування) розкриваються більш детально: *«застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози,*

образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо» [22]. Зазначимо, що визначення *фізичному насильству* дано в Законі № 2229-VIII (п.17 ч.1 ст.1) – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. До ознак фізичного насильства в сім'ї, на думку П.О. Власова, можна віднести також удари по обличчю (ляпаси), удари ногами, подряпини, нанесення опіків, укуси, брутальне хватання, удари кулаком, відкидання потерпілої особи вбік або додолу, кидання в потерпілу особу предметів, використання зброї, смикання за волосся, позбавлення їжі або води (питва), викручування рук тощо [9, с.10]. А В.В. Вітвіцька, досліджуючи проблеми насильства в сім'ї стосовно дитини, крім зазначених дій, наводить: удушення; мордування; залишення у замкнутому просторі [8, с.21]. На її думку, подібні переліки не можуть бути вичерпними.

Щодо *психологічного насильства*, то згідно з п. 14 ч.1 ст. 1 Закону № 2229-VIII слід розуміти форму домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [37]. Підтримуємо думку про те, що сьогодні існує певна недооцінка працівниками правоохоронних органів цього виду насильства. Як зазначають Н.М. Литвинова та І.В. Кучер, «психологічне насильство відрізняється від інших видів способом досягнення влади над жертвою насильства. Інструментом психологічного насильства є грубі слова й дії, від яких агресор отримує задоволення. Ступінь тяжкості наслідків таких дій

може бути різним: від появи почуття приниженості до втрати дієздатності» [31].

Виходячи з норм Закону № 2229-VIII, основними проявами психологічного насильства можуть бути «словесні образи», «погрози», «переслідування», «залякування». Словесна образа – це умисне висловлювання винною особою негативної оцінки особи (її якостей чи поведінки), що принижує її честь і гідність, підриває її авторитет перед іншими членами родини, суспільства, зачіпає почуття самоповаги [8, с.24]. Під погрозою прийнято розуміти обіцянку заподіяти яке-небудь зло, неприємність. Інколи цю категорію розкривають через поняття «залякування», розуміючи їх як тотожні [5, с.1005]. Щодо поняття «переслідування», то слід зазначити, що одне з його негативних трактувань розкривається як «утиски, гноблення» [5, с.927]. Поняття «переслідувати» розкривають через декілька значень, які можуть мати ознаки психологічного насильства: гнатися з метою захопити, знищити; висліджувати з метою покарати; ходити невідступно, супроводжувати скрізь із певною метою; не давати спокою (про думки, почуття, відчуття); піддавати утискам, пригноблювати; забороняти щось, не дозволяти чогось [63, с.91]. Термін «залякування» в довідковій літературі трактується як «намагання викликати в кого-небудь страх, переляк, зробити кого-небудь боязким, лякливим» [5, с.403].

Економічне насильство, як форма домашнього насильства, включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру (п. 4 ч.1 ст. 1 Закону № 2229-VIII) [37]. Аналізуючи наведений вид насильства в сім'ї, слід зазначити, що воно пов'язане з порушенням прав та інтересів члена сім'ї через позбавлення або обмеження його майнових прав. Науковці вважають, що економічне насильство містить у собі: позбавлення або обмеження одним із членів сім'ї іншого члена

сім'ї можливості користуватись і розпоряджатися грошовими коштами, які він заробив або які є їх спільною власністю; створення ситуацій, коли один із членів сім'ї змушений просити гроші (за їх наявності) на утримання сім'ї або на необхідні власні потреби; ненадання грошей на утримання дітей, невиклата аліментів; дріб'язковий контроль за всіма витратами; демонстрація того, що домашня робота не має ніякої економічної цінності; позбавлення можливості користуватися особистим або спільним майном; пошкодження або знищення майна іншого члена сім'ї або спільного майна [8, с.15; 9, с.16-17].

Як зазначалось вище, об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, полягає не лише у вчиненні насильства в сім'ї; а і у невиконання *термінового захисного припису* особою, щодо якої його винесено. Згідно зі ст.1 Закону № 2229-VIII «терміновий заборонний припис стосовно кривдника - спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства» [37].

Ми розглянули протиправні дії, які складають об'єктивну сторону правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Але ознаками об'єктивної сторони є також *суспільно-шкідливі наслідки та причинний зв'язок між діянням і настанням таких наслідків*. Слід зазначити, що законодавець у ст.173-2 КУпАП положенням «внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода» чітко визначив, що це адміністративне правопорушення може бути з формальним складом. Тобто завдання шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого є не обов'язковим для кваліфікації. Але правильною вважаємо позицію В.К.Колпакова про те, що шкідливі наслідки притаманні будь-якому адміністративному проступку [26, с.255], адже на це прямо вказують тексти статей 10 і 11 КУпАП. За характером шкідливого впливу наслідки, що спричиняють шкоду, поділяються на: а) матеріальні і б) нематеріальні.

Матеріальні шкідливі наслідки об'єктивуються у вигляді майнової та фізичної шкоди, а нематеріальні – у вигляді моральної, соціальної, політичної та організаційної шкоди [26, с.256, 258]. Тому потерпілому від насильства може бути завдана фізична або моральна шкода, а невиконання термінового заборонного припису спричиняє організаційну шкоду.

На нашу думку, ще однією ознакою об'єктивної сторони є ознака *«іншої особи»*, тобто особи, яка у будь-якій формі бере участь у відносинах з правопорушником [25, с.61]. Такою «іншою особою» є потерпілий від насильства в сім'ї. Закон № 2229-VIII окремо виділяє: 1) дитину, яка постраждала від домашнього насильства (це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства); 2) родичі, або колишнє чи теперішнє подружжя, інші особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою.

Наступним проаналізуємо такий елемент юридичного складу, як **суб'єкт** проступку. Зазначимо, що чинне адміністративно-деліктне законодавство не дає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного проступку й такого терміна не вживає. У теорії *суб'єктом адміністративного проступку вважають того, хто його вчинив*. Сам суб'єкт як реально існуюча особа до складу не входить. Склад містить лише окремі ознаки, якими ця особа характеризується. Усі ознаки складу, що характеризують індивідуального суб'єкта, можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні (аналогічно і суб'єктів прийнято поділяти на загальні та спеціальні). Загальні та спеціальні ознаки суб'єкта належать до складу адміністративного правопорушення. Але у Загальній частині 2-го розділу КУпАП та інших правових актах викладено значну кількість обставин, що характеризують суб'єкта правопорушення, але до складу адміністративного правопорушення не входять, проте позначаються на виді, розмірі та інших характеристиках стягнення. Такі ознаки називають *особливими*.

Враховуючи вищенаведене, проаналізуємо суб'єкта правопорушення, передбаченого ст.172-3 КУпАП. На думку науковців, чинна редакція ст. 173-2 КУпАП не містить положень про спеціальний суб'єкт правопорушення. Тобто наявний так званий загальний суб'єкт адміністративного правопорушення – осудна фізична особа, якій на момент вчинення адміністративного правопорушення виповнилося 16 років і яка вчинила насильство стосовно одного із членів своєї сім'ї. Закон № 2229-VIII вводить поняття *кривдник* - особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі (п.6 ч.1 ст.1) [37]. Але у досліджуваній статті мова йде також про осіб, щодо яких винесено терміновий заборонний припис. Вважаємо, що у цьому випадку зазначених осіб можна віднести до *спеціальних суб'єктів*. Такими ж спеціальними суб'єктами будуть і особи, які повторно вчиняють дії, передбачені ч.1 ст.173-2.

Щодо *особливих ознак* (суб'єктів), то можуть бути випадки, коли проступок вчиняється військовослужбовцем та іншою особою, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень. Але, як зазначено в ч.1 ст.15 КУпАП, у разі вчинення такими особами домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування, зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. Направлення особи, яка вчинила таке насильство, на проходження програми також здійснюється на загальних підставах [22]. Інколи особливими ознаками це може бути вагітність або наявність у жінки дитини віком до одного року (п.5 ч.1 ст.34); сильне душевне хвилювання (п.3 ч.1 ст.34); неповноліття порушника (п.4 ч.1 ст.34); стан сп'яніння порушника (п.6 ч.1 ст.35) тощо.

Суб'єктивною стороною адміністративного правопорушення прийнято вважати внутрішню сторону проступку, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється в протиправній дії, його ставлення до дії, яку він вчинив. Зовнішній прояв вина отримує в одній з двох форм. Такими формами визнані умисел та необережність. Таким чином, встановлення вини

зводиться до доведення того, що діями суб'єкта проступку керував умисел або вони мали необережний характер. Згідно зі ст. 10 КУпАП проступок визнається умисним, якщо особа, яка його вчинила: а) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; бажала настання цих наслідків; б) усвідомлювала протиправний характер свого діяння; передбачала його шкідливі наслідки; свідомо допускала настання цих наслідків. Таким чином, закон називає два види умислу – прямий та непрямий.

Аналіз змісту ст.173-2 КУпАП свідчить про те, що суб'єктивна сторона досліджуваного проступку характеризується наявністю вини у формі умислу, адже у статті під вчиненням насильства в сім'ї розуміється *умисне* вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру.

Такими є основні елементи юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст.173-2 КУпАП. Зазначимо, що судова статистика показує, що у 2020 році у структурі справ про адміністративні правопорушення, що надійшли на розгляд місцевих загальних судів, справи за цією статтею займали третє місце (14,8 %) – 125 тис. справ [3, с.47].

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Відповідно до ст.221 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Такі справи розглядаються у скорочений термін, а саме – протягом доби (ч.2 ст.277 КУпАП).

Постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-2 КУпАП, може бути оскаржена протягом 10 днів з дня винесення постанови. Постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає.

Отже, судові справи за ст.173-2 КУпАП виступають чи не єдиною категорією справ, в яких насильство в сім'ї фігурує як самостійна юридична

категорія та розглядається як окреме правопорушення, що тягне за собою юридичну відповідальність. Така ситуація обумовлює надзвичайну важливість вивчення та аналізу судової практики за ст. 173-2 КУпАП. Вважаємо за доцільне керуватися проблемними питаннями, які запропоновані авторами науково-практичного посібника «Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення» [60, с.75], а саме: 1) види правопорушень, що стали підставою притягнення осіб до адміністративної відповідальності; 2) статева приналежність осіб, які вчинили насильство в сім'ї; 3) форми насильства в сім'ї, за які винних осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності; 4) коло осіб, які виступають постраждалими від насильства в сім'ї; 5) докази у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї; 6) види адміністративних стягнень, що накладаються судом за вчинення насильства в сім'ї.

Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році [3] та ста судових рішень винесених Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області за період з 17 грудня 2021 по 26 січня 2022 [15] дозволив нам зробити наступні висновки.

Види правопорушень, що стали підставою притягнення осіб до адміністративної відповідальності. Проаналізовані постанови суду найчастіше стосувались вчинення умисних дій психологічного та фізичного характеру, що полягали в погрозах фізичної розправи. Щодо притягнення до відповідальності за невиконання термінового заборонного припису особою, то за досліджуваний період такі випадки відсутні. Хоча в цілому в області зрідка такі справи трапляються [48].

Статева приналежність осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Результати моніторингу судової практики у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУпАП, підтверджують викладені в літературі висновки щодо основних кримінологічних характеристик осіб, яких

притягають до адміністративної відповідальності за насильство в сім'ї. Таким особам в більшості притаманні наступні загальні характеристики: працездатні, але на час вчинення правопорушення не працюють і не навчаються; зловживають алкогольними напоями; віком переважно до 40 років; досить часто перебувають у фактичних шлюбних відносинах; їх протиправна поведінка має тривалий, повторюваний, циклічний характер [60, с.77]. Аналіз судової практики Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області (додаток А) дозволив зробити висновок, що особами, яких притягають до юридичної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, переважно виступали чоловіки (близько 98% від загальної кількості правопорушників за ст. 173-2 КУпАП), водночас потерпілими є переважно жінки. Кількість випадків притягнення жінок до адміністративної відповідальності за насильство в сім'ї досить незначна – ми виявили лише дві справи. Так, у справі № 686/17785/21 [50] (жінка проти співмешканця вчинила дії психологічного характеру, які полягали у висловлюванні нецензурною лайкою) та у справі № 686/19348/21 (жінка вчинила насильство в сім'ї психологічного та фізичного характеру відносно чоловіка, яке виразилось в висловлюваннях нецензурною лайкою, штовханні, чим могла бути завдана шкода психічному та фізичному здоров'ю потерпілого) [51].

Відносно незначна кількість випадків притягнення жінок до адміністративної відповідальності за насильство в сім'ї часто можна пояснити небажанням чоловіків звертатись до правоохоронних органів та намаганням вирішити проблему сімейного насильства самостійно, отже високим ступенем латентності насильства в сім'ї щодо чоловіків. Разом з тим, правильною вважаємо думку про те, що проблема насильства в сім'ї є складовою більш широкої проблеми – проблеми гендерного насильства [60, с.78]. Такий підхід був офіційно підтверджений Європейським судом з прав людини у справі «Опуз проти Туреччини» (2009 р.) [46], в якій було доведено, що домашнє насильство стосовно заявниці виступало формою дискримінації за ознакою

статі та було визнано порушенням ст.14 «Заборона дискримінації» Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Форми насильства в сім'ї, за які винних осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності. Аналіз судової практики засвідчив істотну непропорційність кількості справ про адміністративні правопорушення залежно від різних форм сімейного насильства. Найбільшу кількість справ за ст. 173-2 КУпАП складають справи, що стосуються вчинення саме *психологічного насильства в сім'ї*, а при викладенні фактичних обставин справи щодо вчинення психологічного насильства в сім'ї судді в переважній більшості постанов вживають типове формулювання, яке з відповідним ступенем варіативності отримало надзвичайне поширення. Йдеться про формулювання такого роду: вчинив домашнє насильство психологічного характеру відносно своєї співмешканки, яке виразилося у висловлюванні нецензурних слів та погроз фізичною розправою [52]; вчинив домашнє насильство психологічного характеру, що полягало у висловлюванні нецензурною лайкою [49]; вчинив психологічне насилля, а саме ображав нецензурною лайкою та погрожував фізичною розправою [55]. Такі формулювання фактично стали типовим прикладом опису об'єктивної сторони діянь, що становлять насильство в сім'ї. Інколи суддя більш детально описує об'єктивну сторону правопорушення. Так, у справі № 686/26053/21 [53] встановлено, що чоловік висловлювався нецензурними словами, погрожував фізичною розправою, а також кинув в бік дружини дерев'яною колодою внаслідок чого з необережності попав в область голови дочки, внаслідок чого була завдана шкода її фізичному та психічному здоров'ю.

Коло осіб, які виступають постраждалими від насильства в сім'ї (характер родинних зв'язків між порушником та потерпілою особою). Як ми вже зазначали, потерпілими від насильства в сім'ї Закон № 2229-VIII окремо виділяє: 1) дитину, яка постраждала від домашнього насильства; 2) родичів, або колишнє чи теперішнє подружжя, інших осіб, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних

відносинах чи у шлюбі між собою. Аналіз судової практики (додаток А) показав, що найчастіше від насильства в сім'ї потерпають дружини (40%) або жінки, які перебувають з чоловіком у фактичних шлюбних відносинах (15%). В таких справах суди обґрунтовано застосовують ст. 173-2 КУпАП у випадках вчинення насильства в сім'ї між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, використовуючи загальноживане поняття «співмешканці». Як показує аналіз судової практики потерпілими також можуть бути діти (3% - син, 2% - донька), батьки (20% - мати, 4% - батько), сестри (3%) бабуся (2%), зять та невістка, свекор та свекруха, тесть та теща тощо (додаток А). Постраждалих чоловіків було лише два – зазначені вище справи № 686/17785/21 [50] (жінка проти співмешканця) та справа № 686/19348/21 (жінка відносно чоловіка) [51].

Окремої уваги заслуговують діти. За даними Національної поліції України у 2020 році надійшло 209 000 звернень з приводу вчинення домашнього насильства, з яких 3400 - від дітей, що становить 1,63% звернень від загальної кількості [19]. У більшості випадків, якщо в сім'ї має місце домашнє насильство, як мінімум одна дитина є її свідком, і, відповідно, повинна бути ідентифікована, навіть якщо не вона звернулася у поліцію, а її мати чи інші особи.

Аналітичний центр Асоціації жінок-юристок України “ЮрФем” проаналізував судову практику про притягнення кривдників до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства щодо дитини (ст. 173-2 КУпАП) і на основі аналізу більш ніж 400 рішень було виділено 67 рішень українських судів, в яких під час розгляду справи було доведено вину особи у вчиненні адміністративного правопорушення за ст.173-2 КУпАП - домашнє насильство, щодо дитини або у присутності дитини. У майже 15% відсотках справ, дитина, попри те, що насильство було вчинено у її присутності, не була визнана потерпілою стороною. Ані поліція, ані суди переважно не беруть до уваги вік дитини, через що складно ідентифікувати дитину неповнолітню як малолітню чи неповнолітню. Критично рідко під час

розгляду справи щодо дитини проводиться психологічна експертиза, яка визначає шкоду, завдану домашнім насильством. Суди, як правило, не направляють кривдників на проходження корекційних програм і кривдник продовжує жити разом з потерпілою дитиною [19].

Тому досить актуальними вважаємо рекомендації Аналітичного центру Асоціації жінок-юристок України “ЮрФем” щодо впровадження в Національній школі суддів України навчальних програм щодо розгляду справ про вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 173-2 КУпАП, з урахуванням інтересів дитини та ідентифікації дітей свідків як потерпілих від домашнього насильства. Також доцільним є необхідність для суддів під час розгляду справ зазначеної категорії більшу увагу приділяти ідентифікації дітей, постраждалих від домашнього насильства, та вживати заходи щодо захисту їх прав.

Докази у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім’ї. Аналіз статті 251 КУпАП через призму судової практики дозволяє зробити висновок про те, що докази у справах щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім’ї можуть встановлюватися: протоколом про вчинене адміністративне правопорушення; заявою потерпілої особи; письмовими поясненнями правопорушника, потерпілої особи, свідків; постановою про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом вчинення насильства в сім’ї; відомостями про сімейний стан особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Якщо розглядається справа за ч. 2 ст. 173-2 КУпАП, до матеріалів справи додається постанова місцевого суду про притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП. Зміст протоколу про адміністративне правопорушення та порядок його складання регулюються ст.256 КУпАП [22] та Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затвердженою наказом МВС України від 06.11.2015 р. [38]. Але аналіз судової практики дозволив виділити 5 постанов (додаток Б), в яких йшлося про

направлення до суду неналежно оформлених адміністративних матеріалів, в яких об'єктивна сторона правопорушення викладена побіжно, є неузгодженості між фактичними обставинами справи, суть правопорушення не конкретизована, вина особи належним чином не підтверджена тощо, що позбавляє суд можливості об'єктивно розглянути справу та прийняти рішення по суті. Але є і випадки, коли у справі наводиться досить значний прелік доказів. Прикладом є справа Справа № 686/865/22 [56] в якій зазначено про дані протоколу; письмові поясненнями осіб, повідомленням заступника начальника Управління праці та соціального захисту населення Хмельницької міської ради; повідомленнями начальника Служби у справах дітей Хмельницької міської ради «Про надання копії акта обстеження умов проживання та копії акта проведення оцінки рівня безпеки малолітнього»; акт обстеження умов проживання; акт проведення оцінки рівня безпеки дитини. Разом з тим слід зазначити, що відправлення матеріалів на доопрацювання може стати причиною що виключає провадження в справі про адміністративне правопорушення у зв'язку з закінченням строків, передбачених статтею 38 КУпАП (п.7 ч.1 ст.147 КУпАП). Тому вважаємо, що у судовому рішенні доцільно зазначити про необхідність усунення недоліків в максимально стислі строки. Підтримуємо думку про те, що припинення провадження відносно осіб, винних у вчиненні домашньому насильстві, у зв'язку із закінченням строків, може стати негативним фактором для повторності вчинення домашнього насильства тими самими особами внаслідок зародження думки про можливість вчинення цього правопорушення і не понесення за це покарання [10].

Види адміністративних стягнень, що накладаються судом за вчинення насильства в сім'ї. Насамперед зазначимо, що аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році показав, що у 125 тис справ за ст. 173-2 КУпАП місцевими загальними судами було застосовано: штраф до 55 тис. осіб; громадські роботи – 5,3 тис. осіб; адміністративний арешт – 1,6 тис. осіб) [3, с.47]. А проведений нами аналіз ста судових рішень винесених

Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області за період з 17 грудня 2021 по 26 січня 2022 показав, що штраф було застосовано у 53 випадках (170 гривень – 40%; 340 гривень – 6%; 51 гривня – 3%, 680 та 255 гривень – по 2%) (додаток Б). Щодо громадських робі, то це лише 5%, а адміністративний арешт було застосовано лише в одному випадку – у справі № 686/28375/21 [54] у вигляді 3 (трьох) діб адміністративного арешту.

Також необхідно зауважити, що інколи суди звільняють осіб від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення та обмежуються при цьому усним зауваженням (4% досліджуваних справ). Так, наприклад, у справі 686/21394/21 [57] суд прийняв таке рішення враховуючи шире розкаяння.

У цьому контексті вважаємо за доцільне навести також результати аналізу судових рішень, які стосувалися саме вчинення домашнього насильства, проведеного у період із 1 січня до 31 грудня 2019 р [11]. Для цього, у довільному порядку з Єдиного реєстру судових рішень у рівному співвідношенні за місяцями та регіонами України було відібрано 300 рішень. Із 300 лише в 137 випадках на особу, яка вчинила домашнє насильство, накладено адміністративне стягнення, в 141 випадках – кривдник unikнув притягнення до адміністративної відповідальності з тих чи інших причин.

Отже, переважна більшість постанов суду про притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст.173-2 КУпАП стосується саме вчинення насильства в сім'ї. Формами насильства в сім'ї, за які передбачено адміністративну відповідальність за ст.173-2 КУпАП, виступають: психологічне насильство в сім'ї, фізичне насильство в сім'ї та економічне насильство в сім'ї. Аналіз судової практики розгляду справ досліджуваної категорії показала, що найбільшу кількість справ складають справи, що стосуються вчинення *психологічного насильства в сім'ї*. Але 25 листопада 2021 року у Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок Рада Європи закликала захищати жінок та дівчат від усіх видів насильства, у т.ч. від *цифрового*, яке набуває все більшого поширення з розвитком

технологій, адже за наданими статистичними даними організації Women's Aid, 45% жертв домашнього насильства зазнали певної форми насильства в Інтернеті під час своїх стосунків, тоді як 48% повідомили, що зазнали переслідувань або насильства в Інтернеті після припинення стосунків [43]. Швидкий розвиток інформаційний і комунікаційних технологій також відкриває нові шляхи для насильства над жінками та дівчатами: від спонукання до бодішеймінгу (знущання з фігури, статури або зовнішнього вигляду) і кіберфлешингу (надсилання небажаних сексуальних зображень в Інтернеті) до доксингу (розміщення особистої інформації об'єкта в Інтернеті без його/її згоди) [43]. Рекомендується зокрема введення терміну «цифровий вимір насильства стосовно жінок», що охоплює як онлайн-акти насильства, так і акти, вчинені за допомогою технологій, включаючи технології, які ще не розроблені. Група GREVIO також рекомендує перегляд законодавства відповідно до цифрового виміру насильства стосовно жінок, сприяння включенню цифрової грамотності та безпеки в Інтернеті до всіх рівнів освіти, забезпечення доступності послуг підтримки та консультування для всіх жертв, створення системи збору даних про насильство щодо жінок у цифровому вимірі та інші заходи. Вважаємо, що наші законотворці повинні взяти до уваги відповідні рекомендації.

Щодо стягнень, то переважає накладення штрафу, але, на нашу думку, це не може покривати ні компенсацію психологічної шкоди, наданої постраждалій/постраждалому, ні слугувати запобіжним заходом для попередження та зменшення відсотка повторності вчинення домашнього насилля в сім'ї. Тому вважаємо за доцільне збільшити практику застосування таких стягнень, як громадські роботи та адміністративний арешт. Але необхідно мати на увазі, що є ще ст.39-1 КУпАП, яка передбачає, що суд у разі вчинення домашнього насильства під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання *про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб,*

передбаченої Законом № 2229-VIII чи Законом України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків". Ми таких випадків не зустріли, але за звітом безоплатної правової допомоги за 2020 рік (адже з січня 2018 року особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, набули права на всі види БПД) досягненнями адвокатів і працівників системи БПД є 237 виданих обмежувальних приписів, з них 184 строком на 6 місяців, 5 – на 4 місяці, 20 – на 3 місяці, 17 – на 2 місяці, 11 – на 1 місяць [18]. А звітні дані Хмельницького місцевого центру БПД [20] показують, що якщо у 2020 році щодо обмежувальних приписів звернулося 19 осіб, то у 2021 році – 33 особи, що свідчить про значне збільшення потерпілих від домашнього насильства (Додаток В).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних та практичних засад адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Міжнародно-правові акти містять основоположні юридичні принципи, що саме сім'я має бути під особливою охороною держави, а також те, що ніхто не має зазнавати, такого, що принижує його гідність, поведження. Покарання за скоєння насильства повинні бути жорстокішими, такими, як у країнах Європи, особливо на фоні пандемії COVID-19. Необхідно пришвидшити роботу по ратифікації Стамбульської конвенції, яка вперше впровадила комплексну систему захисту жінок від домашнього насильства та реального покарання винних за його прояви. Реформування потребує житлове законодавство з метою приведення застарілих норм до реалій сучасності. Необхідно забезпечити дотримання принципу правової визначеності при розгляді цивільних справ, пов'язаних із домашнім насильством, зокрема щодо виселення, припинення права на користування майном.

2. Щодо юридичного складу адміністративного правопорушення за ст.173-2 КУпАП, то родовим *об'єктом* є суспільні відносини у сфері

забезпечення громадського порядку і громадської безпеки, а безпосереднім - фізичне, психологічне здоров'я та економічне благополуччя. *Об'єктивна сторона* полягає у вчиненні трьох основних груп протиправних дій: вчинення домашнього насильства, вчинення насильства за ознакою статі, невиконання термінового захисного припису або неповідомлення про місце проживання / тимчасового перебування в разі винесення такого припису. Ознаками об'єктивної сторони також є суспільно-шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і настанням таких наслідків та ознаки «іншої особи» (дитина, яка постраждала від домашнього насильства; родичі, або колишнє чи теперішнє подружжя, інші особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою). *Суб'єкт* правопорушення є частіше загальним, або спеціальним (якщо винесено терміновий заборонний припис або у разі повторності). Особливі ознаки передбачено ст.15, п.п.3-5 ч.1 ст.34, п.6 ч.1 ст.35. Обов'язковою і головною ознакою *суб'єктивної сторони* проступку є вина у формі умислу. До факультативних ознак належать мета і мотив.

3. Аналіз судової практики свідчить про те, що найчастіше підставою притягнення осіб до адміністративної відповідальності є вчинення умисних дій психологічного та фізичного характеру.

Особами, яких притягають до юридичної відповідальності переважно виступають чоловіки, водночас потерпілими є переважно жінки. Це пояснюється небажанням чоловіків звертатись до правоохоронних органів та намаганням вирішити проблему сімейного насильства самотійно. Разом з тим це є складовою більш широкої проблеми – проблеми гендерного насильства.

Існує істотна непропорційність кількості справ про адміністративні правопорушення залежно від різних форм сімейного насильства, адже за формами насильства найбільшу кількість справ складають справи, що стосуються вчинення психологічного насильства в сім'ї.

Щодо кола осіб, які виступають постраждалими від насильства в сім'ї, то найчастіше це дружини або жінки, які перебувають з чоловіком у фактичних

шлюбних відносинах. Потерпілими також можуть бути діти, батьки, сестри, брати, бабусі, зять та невістка, свекор та свекруха, тесть та теща тощо. Щодо дітей, то доцільним вважаємо впровадження в Національній школі суддів України навчальних програм щодо розгляду справ про вчинення досліджуваних правопорушень з урахуванням інтересів дитини та ідентифікації дітей свідків як потерпілих від домашнього насильства. Також доцільним є необхідність для суддів під час розгляду справ зазначеної категорії більшу увагу приділяти ідентифікації дітей та вживати заходи щодо захисту їх прав.

Необхідно підвищити увагу до належного оформлення адміністративних матеріалів, але у випадках направлення їх на доопрацювання у судовому рішенні доцільно зазначати про необхідність усунення недоліків в максимально стислі строки.

Щодо стягнень, то переважає накладення штрафу, але, на нашу думку, це не може покривати ні компенсацію психологічної шкоди, наданої постраждалій/постраждалому, ні слугувати запобіжним заходом для попередження та зменшення відсотка повторності вчинення домашнього насилля в сім'ї. Тому вважаємо за доцільне збільшити практику застосування таких стягнень, як громадські роботи та адміністративний арешт, а також частіше направляти на проходження програми, передбаченої Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" чи Законом України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків".

Швидкий розвиток інформаційний і комунікаційних технологій відкриває нові шляхи для насильства над жінками та дівчатами, тому доцільно вводити термін «цифровий вимір насильства стосовно жінок», переглянути законодавство відповідно до цифрового виміру насильства стосовно жінок, сприяти включенню цифрової грамотності та безпеки в Інтернеті до всіх рівнів освіти, забезпечити доступність послуг підтримки та консультивання для всіх жертв.

Вважаємо, що розв'язання цих та інших проблемних моментів сприятиме більш ефективній протидії насильству в сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право : підручник / [Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.] ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч. : У двох томах : Том 1 : Загальна частина / Ред. колегія: В.Б.Авер'янов (голова). К.: Видавництво „Юридична думка”, 2004. 584 с.
3. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2020 році. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20\(kriminal\)%202020.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Analiz%20statistika%20(kriminal)%202020.pdf)
4. Анна Даніель. Практика розгляду судами справ про домашнє насильство. URL: <https://blog.liga.net/user/adaniel/article/39717>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [голов. ред. В.Т.Бусел, редактори лексикографи: В.Т.Бусел, М.Д.Василега-Дерибас, О.В.Дмитрієв, Г.В.Латник, Г.В.Степенко]. К.: Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Верховна Рада готова розглядати питання щодо ратифікації Стамбульської конвенції, як тільки до Парламенту надійде офіційний текст документу. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/208164.html>
7. Відповідь Президента України на електронну петицію № 22/087528-еп із закликом ратифікувати Стамбульську конвенцію (Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами) URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/87528>
8. Вітвіцька В.В. Запобігання насильству стосовно дитини : науково-практичні рекомендації. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 80с.
9. Власов П.О. Насильство в сім'ї та соціальна робота із сім'ями, в яких чиниться насильство : [інформаційно-практичний посібник]. Дніпропетровськ : ЖІКЦ, 2004. 96 с.

10. Гольдарб Яков. Домашнє насильство. Причини непритягнення до відповідальності кривдників. URL: <http://goldarb-advice.com/domashnye-nasylstvo-prychyny-neprytyagnennya-do-vidpovidalnosti-kryvdnykiv/>
11. Даніель Анна. Практика розгляду судами справ про домашнє насильство. URL: <https://blog.liga.net/user/adaniel/article/39717>
12. Декларація Організації Об'єднаних Націй про викорінення насильства щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text
13. Домашнє насильство в Україні: масштаби та інструменти боротьби. URL: https://dniprograd.org/2019/08/18/domashne-nasilstvo-v-ukraini-masshtabi-ta-instrumenti-borotbi_80813
14. Домашнє насильство: як з ним борються в Німеччині. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%94>
15. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанови, прийняті Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області у справах категорії «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
16. Заборона фізичного покарання дітей у Швеції. URL: <https://life.nv.ua/ukr/kids/diti-v-chomu-osoblivist-shvedskogo-vihovannya-bez-tilesnih-pokaran-50173157>
17. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
18. Звіт БПД за 2020. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publicna-informatsiya/bezoplatna-pravova-dopomoga-2020/>
19. Звіт за результатами моніторингу судової практики про вчинення домашнього насильства щодо дитини (стаття 173-2 КУпАП). URL: <http://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/>
20. Звіт Хмельницького місцевого центру БПВД за 2021 рік.

- 21.Кізь В. Аналіз правових засад попередження насильства в сім'ї у контексті міжнародного та українського законодавства. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8087/1/Kiz%20V..pdf>
- 22.Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
- 23.Коломоєць О.Д. Юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст.173-2. *Митна справа*. 2011. №1 (73). Ч.2. С.394-399.
- 24.Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер. 2011. 576 с.
- 25.Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
- 26.Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : Монографія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
- 27.Конвенція ООН про боротьбу з міжнародною організованою злочинністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
- 28.Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_242#Text
- 29.Конвенція про охорону материнства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text
- 30.Лао Цзы. Дао-Дэ Цзин. Антология даосской философии. М.: Товарищество "Клышников-Комаров и Ко", 1994. С. 23-65.
- 31.Литвинова Н.М. Насильство в сім'ї – причини та наслідки. URL: <http://science.ncstu.ru/articles/hs/09/ped>
- 32.Миколенко О.І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні : Навчальний посібник. Х.: ТОВ «Одісей», 2010. 368 с.
- 33.Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
- 34.Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

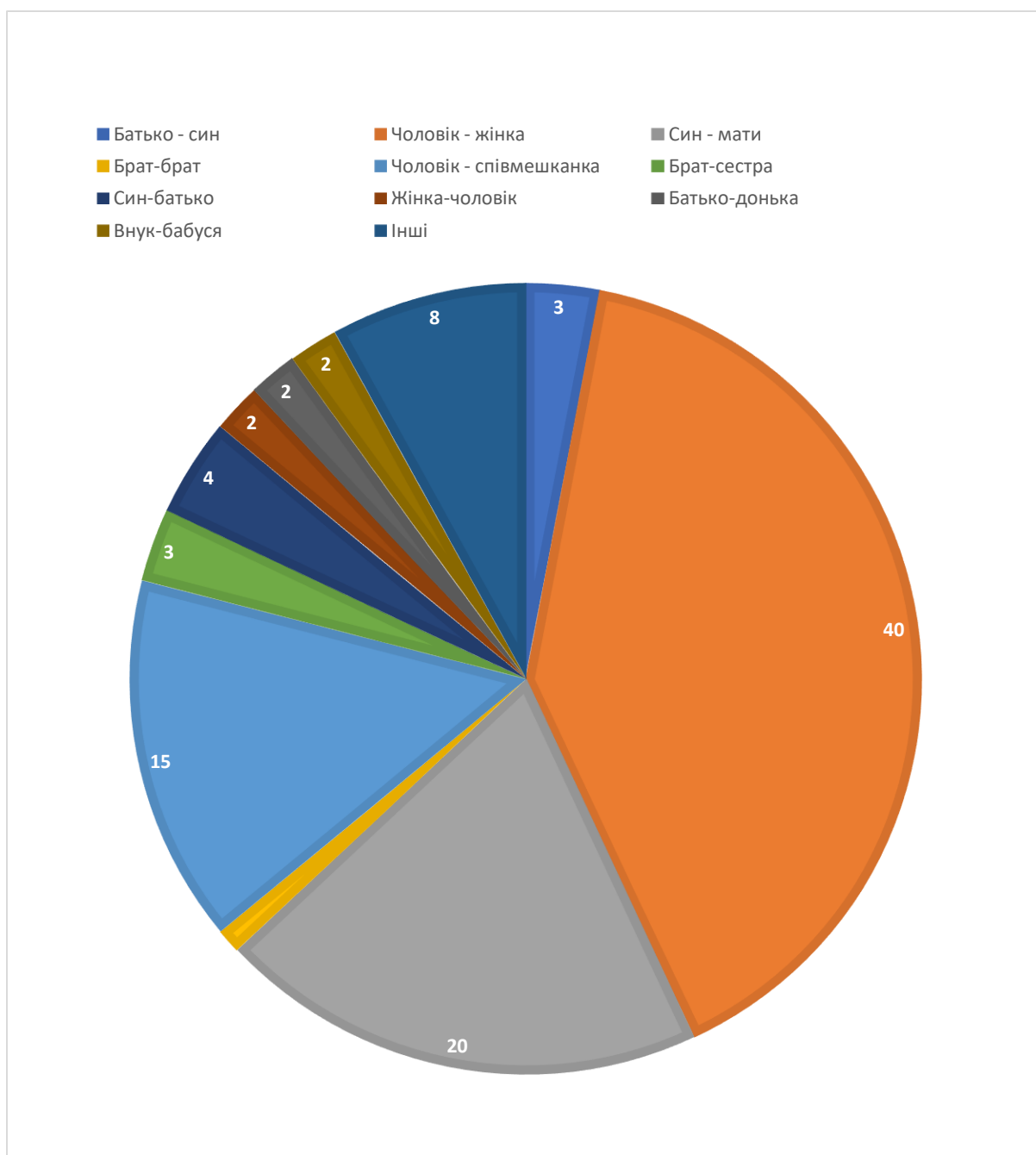
35. Не дай домашньому насильству шанс! URL: <https://globynska-gromada.gov.ua/news/1622618535/>
36. Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень : Навчально-практичний посібник. Львів : Вид. Львів. ін-ту внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 2000. 173 с.
37. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
38. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ МВС України від 6 листопада 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>
39. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
40. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>
41. Про Рекомендації парламентських слухань "Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства": постанова ВРУ від 22 березня 2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-V#Text>
42. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
43. Рада Європи надала рекомендації щодо захисту жінок та дівчат від цифрового насильства 26.11.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3357696-rada-evropi-nadala-rekomendacii-sodo-zahistu-zinok-ta-divcat-vid-cifrovogo-nasilstva.html>
44. Рекомендація N R (85) 4 Комітету міністрів державам-членам "Про насильство в сім'ї". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_264#Text
45. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

- 46.Справа "Опуз проти Туреччини" від 9 червня 2009 р. *Додаток до журналу Право України "Європейський суд з прав людини. Судова практика.* 2011. Вип. № 2. С.350 -413.
- 47.Справа «Левчук проти України» (levchuk v. Ukraine) (Заява № 17496/19). URL: <https://rm.coe.int/case-of-levchuk-v-ukraine-in-ukrainian-upd/16809fdc12>
- 48.Справа № 679/79/21. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94653478>
- 49.Справа № 686/1727/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102786445>
- 50.Справа № 686/17785/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101963243>
- 51.Справа № 686/19348/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102096067>
- 52.Справа № 686/2181/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102790875>
- 53.Справа № 686/26053/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102136572>
- 54.Справа № 686/28375/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101746257>
- 55.Справа № 686/30054/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102774091>
- 56.Справа № 686/865/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102714602>
- 57.Справа №686/21394/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101952744#>
- 58.Стеценко С.Г. Адміністративне право України : Навчальний посібник. Вид. 3-тє, перероб. та доп. К. : Атіка, 2011. 624 с.
- 59.Суд і гендер: ЄСПЛ виніс перше рішення проти України щодо домашнього насильства. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/sud-i-gender-yespl-vynis-persherishennya-proty-ukrayiny-shhodo-domashnogo-nasylstva/>
- 60.Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні : проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення : Науково-практичний посібник / Євсюкова М.В., Христова Г.О., Шаповалова О.А. та ін. / За заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О. К. : ТОВ «Компанія «Ваїте», 2011. 196 с.
- 61.У 2020 році надійшло понад 200 тисяч звернень щодо домашнього насильства – Нацсоцслужба. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-domashe-nasylstvo-zvernennya/31142100.html>

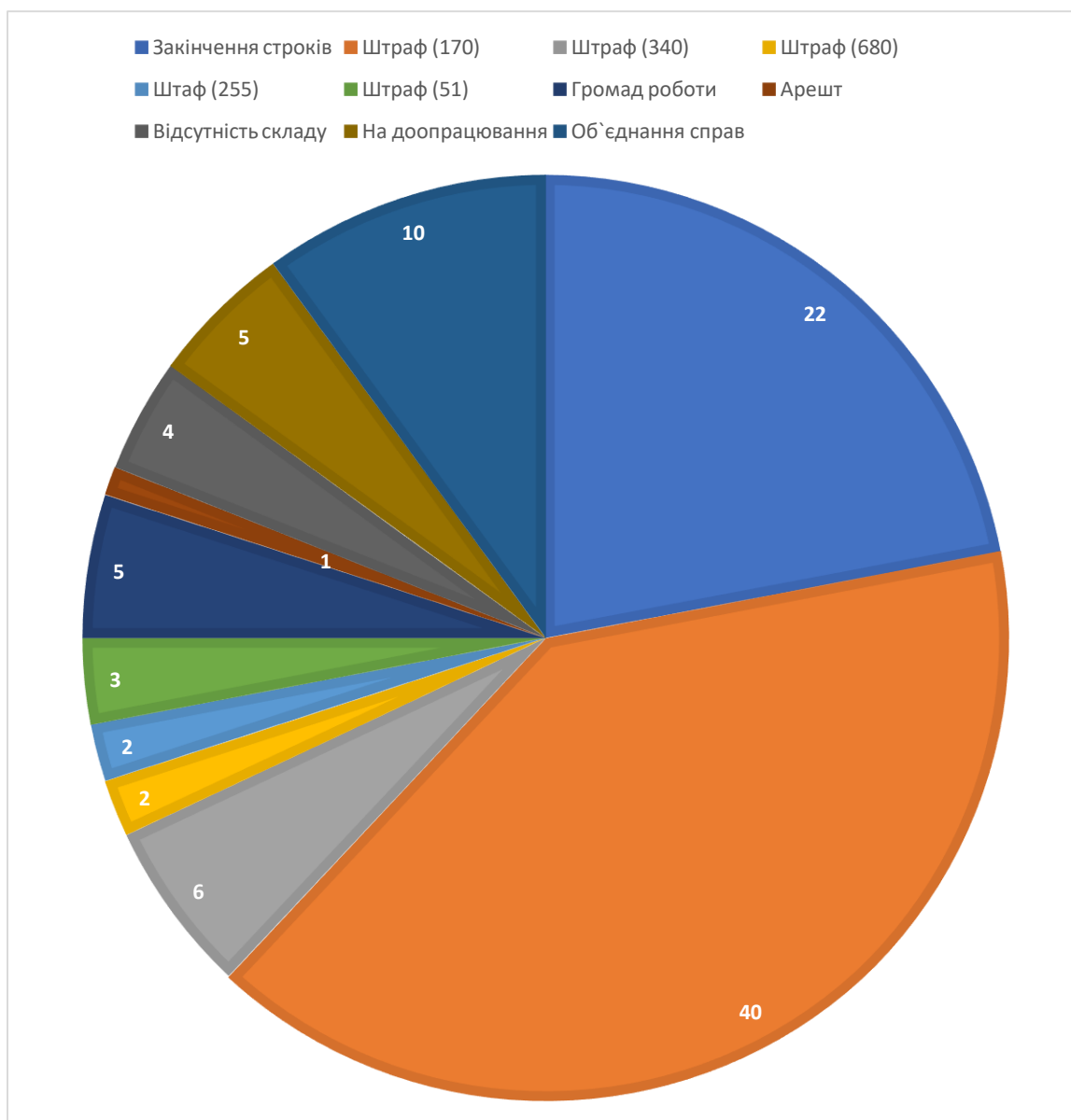
62. Фулей Т. Застосування судами застарілих законодавчих норм як перешкода для забезпечення доступу до правосуддя. *Теорія держави і права*. 2021. №2. С.185-192. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/35.pdf>
63. Хуторянська Т.В. Загальна характеристика юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст.173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип.73. С. 91-96.
64. Чому рішення «Левчук проти України» не втрачає своєї актуальності? URL: <http://jurfem.com.ua/chomu-rishennya-levchuk-proty-ukrainy-ne-vtrachaye-aktualnosti/>
65. Як пандемія вплинула на наші сімейні права. URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/legal-advice/yak-pandemiya-vplynula-na-nashi-simeyni-prava.html>

ДОДАТКИ

Аналіз постанов, прийнятих Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області у справах категорії «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» щодо кола осіб, які вчинили/постраждали від насильства

Аналіз змісту постанов, прийнятих Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області у справах категорії «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»

Аналіз кількості осіб, постраждалих від насильства в сім'ї, які звернулися за правовою допомогою у Хмельницький центр БВПД (2020-2021 роки)

